

0Jelentés a K 60635 azonosító számú, *Arany János kritikai kiadása* című kutatás munkájáról és eredményeiről

Általánosságban elmondható az a sajnálatos körülmény, hogy a felsőoktatás komoly színvonalcsökkenéssel járó átalakításának következtében munkaközösségünk is nehezebb viszonyok között dolgozott. A tanítás új igényei és a kötelező óraszám növekedése mind az ELTÉ-n, mind pedig a debreceni és szegedi egyetemen olyan túlterhelést jelentenek, amely egyre nagyobb erőfeszítést követel a tudományos munka területén. Ez áll az Irodalomtudományi Intézetre is, mivel egy új feladat, egy többkötetes irodalomtörténet megírásában is részt kell vállalnunk, s a Zenetudományi Intézet munkatársai is jelentős igénybevételnek vannak kitéve. Mindezek ellenére öröndetes, hogy az alapkutatás eredményei közvetlenül juthatnak el az egyetemi oktatásba és a tudományos életbe.

Az *Arany János kritikai kiadása* című kutatás (2006–2010) munkaközössége mint korábban, most is havonta tartott értekezletet az MTA Irodalomtudományi Intézetében, amelyeken meghívott szakmai közönség előtt egy-egy próbafejeztetet vitattunk meg.

2006. október 13-án a nagykőrösi Arany-múzeum ülésszakán vettünk részt több előadással. Több ízben jártunk Nagyszalontán, az ott található kéziratok lefényképezése és feldolgozása céljából. Hász-Fehér Katalin, Arany széljegyzeteinek sajtó alá rendezője új művet is talált: az *Ágnes asszony* Reviczky Gyulától származó német fordítását az eredeti vers szerzője magyarra fordította vissza, az *Így irtok ti* egyik előzményeként. A szöveget még nem publikáltuk.

Költségeink egy részét a Akadémiai Könyvtár, az Országos Széchenyi Könyvtár kéziratáraiban, valamint a nagykőrösi és a nagyszalontai Arany János-múzeumban elkészített digitális fényképezésére fordítottuk: munkatársaink így az otthoni számítógépeiken tanulmányozhatják a szükséges nagyításban a kéziratokat. Ez a korszakváltás egyaránt kedvező a kéziratok védelme és feldolgozása számára, annál is inkább, mert az azóta elnyert következő ciklusban (2010–2014) jelentősen kiterjesztjük a sajtó alá rendezés munkáját: a levelezés, a lírai versek és balladák, a lapszéli jegyzetek, a *Népdalgyűjtemény*, valamint a bibliográfia eddigi és folytatandó eredményei mellett elkészítjük a kisebb epikus költemények, a *Toldi*, a *Toldi estéje*, a *Buda halála*, a Shakespeare- és az Arisztophanész-fordítások újabb kritikai kiadását. Így már csak kevés Arany János-műre kell szakértő kollegát találnunk ahhoz, hogy 2017-re, Arany születésének 200. évfordulójára csaknem teljes teljesítménnyel állhassunk elő.

- Az Arany János 1862–1865 közötti levelezését tartalmazó XVIII. kötet, amelyet Új Imre rendezett sajtó alá, a megjelenés előtti utolsó szakaszban van. Az elvégzendő teendő a lektorálás közben megtalált új levélkéziratok beiktatása és a kiadás pályáztatása.

- Az 1866–1882 közötti leveleket publikáló XIX. kötet textológiai és magyarázó jegyzeteinek írása befejeződött és a lektori munka következik. A sajtó alá rendező Korompay János megírta *Arany, Reviczky és a költői beavatást kérő levelek* és a „*De többet erről nem írhatok.*” *Jegyzetek az Arany–Ercsey levelezés eltűnt darabjaihoz* című tanulmányait (az utóbbi megjelent)..

- A lapszéli jegyzeteket publikáló XX. kötet sajtó alá rendezője, Hász-Fehér Katalin újabb, jelentős anyagot talált a nagyszalontai Arany-múzeumban, amely az 1998-ban folytatott mikrofilmezésből kimaradt. Ez azt jelenti, hogy újabb (XXI.) kötet elkészítésére van szükség ahhoz, hogy a kutatás egészét közölhessük.

Elkészült a katalógus a könyvekről, a folyóiratokról és a folyóiratcikkekről. Az utóbbiak egykori fényképezése hiányos volt, így több nagyszalontai út során megtörtént ezek újrafotózása, miközben több új jegyzetelt folyóiratszám és cikk került elő. Mindezek következtében a következő ciklusra halasztódnak a versek második kötetének Hász-Fehér Katalin által végzendő munkálatai.

A Nagyszalontán található könyvek állapota kétségbeejtően rossz, a bennük található ceruzás bejegyzések már alig vagy egyáltalán nem olvashatóak. A Klebersberg-ösztöndíjtől reméltünk arra segítséget, hogy digitalizálni tudjuk az egész könyvtárat: ez sajnos, mindeddig sikertelen maradt.

- Gönczy Monika, az Arany-bibliográfia készítője befejezte az 1971 és 2005 közötti anyag feldolgozását. A munkát a debreceni Egyetemi Könyvtár honlapja publikálja; a folytatás ugyanitt jelenik majd meg.

- A három verseskötet közül az elsőben és harmadikban a tárgyi és nyelvi magyarázatok elkészítéséhez szükséges kutatások folytak. Szilágyi Márton az Arany-versekhez szükséges jegyzetek körének meghatározásán, illetve az ehhez felhasználható szakirodalom feldolgozásán munkálkodott. Ennek az eredménye egy népszerű szövegkiadás volt (*Balladák*, Osiris Kiadó), amely a válogatással Arany egyik fontos vers-csoportjának körvonalazására is kísérletet tett, s amelyhez számos szöveg- és fogalommagyarázó jegyzet is tartozik, valamint

egy utószó, amely az Arany-életpálya újragondolására is kísérletet tesz. Mindez a kritikai kiadás előkészületének, melléktermékének is tekinthető. Folytatta a versek jegyzeteléséhez szükséges szakirodalom feldolgozását és csaknem mindegyikhez készített jegyzetanyagot. Műhelytanulmányt írt és publikált *Az elveszett alkotmány* egykorú politikai kontextusáról.

Hász-Fehér Katalin elvégezte Arany 1856-os *Kisebb költeményeinek* szerkezeti, esztétikai, műfaji és recepciótörténeti vonatkozású vizsgálatát. S. Varga Pál elkészítette a III. kötet mintegy 200 verséből a két legnagyobb jegyzetapparátust igénylőt (*Az örök zsidó, Epilogus*), kész a *Kapcsos könyv* jegyzete, kidolgozás alatt áll további 15 vers apparátusa, fel van dolgozva a szöveggkritika szempontjából releváns megjelenéseknek mintegy negyede, a szakirodalomnak mintegy fele; a kritikai kiadás műhelymunkálatainak keretében elkészült és megvitatásra került a *Metaforikus hálózatok Arany János elbeszélő műveiben* című dolgozata. Adatbázisa mintegy 40 Word-oldalt tesz ki.

- Kodály Zoltán és Gyulai Ágost 1952-ben megjelent *Arany János népdalgyűjteménye* kritikai kiadásának zenei feldolgozására Rudasné Bajcsay Márta, a szövegek gondozására Csörsz Rumen István vállalkozott. Ennek a munkának jogdíj-problémái okozták egyik legfőbb foglalatosságunkat.

Tervezetünk és eddigi tevékenységünk az következőkben foglalható össze.

Az új címben *dalgyűjtemény* szerepel, mert Arany nem csupán népdalokat gyűjtött össze. Arany maga nem nevezte ezt így, gyűjteményében az I. rész címe: *Népdalok és rokon*. Bartalus István illetve a gyűjteményt a „népdalok” címkével, a terminust kiterjesztve más, népszerű dalokra is. Kodály és Gyulai annakidején – mint az a kor gyakorlatában szokásos volt – különválasztották a dalok dallamának és szövegének jegyzeteit. Ezt mi úgy változtatjuk meg, hogy tételenként haladva összefogjuk ezeket az egyes dalokra vonatkoztatva, szöveg és dallam szerves összetartozását ezzel is hangsúlyozva, a jegyzetek tematikus bontásával áttekinthetőbb formában; a kritikai kiadás jellegének megfelelően kibővítve azt a több mint félszázad során megismert, új anyaggal. A kötethez egy DVD-ROM-ot mellékelünk: ez tartalmazná a Kodály-Gyulai kiadás és a kézirat másolatát, valamint a tételenként 1-2 hangfelvételt, amelyek részint az Arany által lejegyzett dallamváltozatot mutatják be, esetenként hangszer- vagy zenekari kísérettel, illetve az MTA Zenetudományi Intézetének archívumából is rákerülhet néhány közelinek minősíthető népzene-gyűjtés hangfelvétele.

Most már rendelkezésünkre áll az eredeti Arany-kéziratnak az első kiadás fotókópiájától helyenként eltérő, nagy felbontású digitális fotómásolata, amely a könyvben dalok szerint tagolva is megjelenne. Az eddigi kutatás is megerősítette azt az elképzelést, hogy Gyulai

Ágost 1952. évi jegyzeteit alapul lehet ugyan venni az új kiadáshoz, ám jelentős szerkezeti s főként szemléleti átalakítással. A szövegcsaládok első felbukkanásáról, provenienciájára vonatkozó ismereteinkről is számot kell adnunk. A jegyzetek az 1830–40-es évekbeli közköltészeti variánsok gyűjtése és elrendezése során formálódnak, mivel Arany az ifjúkorában ismert repertoárt akarta megörökíteni, ezért nem a gyűjteménnyel egyidős források adják a legtöbb támpontot. Ennek egyik példája Csörsz Rumen István *Arany dalgyűjteményének debreceni kapcsolataihoz. K. R. gyűjteménye* című tanulmánya: az 1839 és 1843 között lejegyzett darabokban Arany kéziratának 152 főszövegéből 45-höz találunk változatot, ami csaknem 30%-os arányt jelent.

Az új, kritikai kiadáshoz zenei oldalról a Kodály által készített, tudománytörténeti jelentőségű feldolgozást vesszük alapul, amely példaértékű teljesítmény: az általa ismert anyagról megfogalmazott jegyzetek túlnyomórészt átveendők és felhasználandók, nem úgy, mint Gyulai Ágost esetében.

A Bajcsay Márta által végzett munkában elkészült az 1952-es kiadás egyes zenei vonatkozású fejezeteinek számítógépbe vitele s a jegyzetbeli kották kottagrafikai munkáinak nagyobbik része. Folyik a Zenetudományi Intézetben található, kézírásos bejegyzésekkel ellátott példány jegyzetadatainak ellenőrzése és az Almási Sámuel kéziratoss gyűjteményből kijegyzett darabok vizsgálata. Az egyes dalok kéziratoss megjelenítéséhez csatlakozik, mintegy kiegészítésként és magyarázatként a dallamok rekonstruált, kottagrafikával való közlése. Kodály jegyzetekben hozott kottái, valamint táblázatai és mutatói is nagyobb részben kiadásra kerülnek, a szükséges korrekciók és kiegészítések elvégzése után. A kidolgozáshoz figyelembe veendők az 1952 után megjelent legfontosabb forrásaink: Pálóczi Horváth Ádám *Ötödfélszáz Énekekétől A Magyar Népzene Tára* II–X. kötetin és számos egyéb kiadványon át *Kodály Zoltán nagyszalontai gyűjtésének* újbóli megjelenéséig és az újabban hozzáférhető kéziratoss forrásokig.

Ezt a tervezetet adtuk elő Kodály Zoltánnának, mint a szerzői jog egyik örökösének 2009 őszén az Irodalomtudományi Intézetben szervezett két megbeszélésen.

Az új kiadáshoz úgy kaptuk meg a beleegyezést, hogy jelentessük meg újból, változatlanul az 1952-ben kiadott kötetet s hozzá függelékként illesszük az azóta megismert anyagról készített jegyzeteket; azonban kívánatos, hogy a kézirat korábbi, fekete-fehér másolatának helyére az újonnan készült digitális lépjen, s a mellékelt lemez ennek értelmében csak a hangfelvételeket közölje.

Az, hogy felfogásunk elutasításának kérdéseit megtárgyaltuk a Zenetudományi Intézet munkatársaival, s eldöntését az MTA Textológiai Munkabizottsága elé terjesztettük, több oka

van: mindenekelőtt az, hogy elképzelhető-e ilyen kritikai kiadás, amelyre eddig nem ismertünk példát. A 2010. március 29-én tartott ülésen a bizottság a következő javaslatot fogalmazta meg:

„Arany János népdalgyűjteményéből új kritikai kiadást kell készíteni, amely új, a kritikai kiadások jelenleg elfogadott elveinek megfelelő szöveg- és dallamközlésben teszi közzé az anyagot, és azt új szöveg- és dallamkritikai jegyzetekkel, magyarázatokkal és kísérőtanulmányal látja el. A sajtó alá rendezést és jegyzetelést a sorozatszerkesztő által kiválasztott munkatársak végzik. Az anyag korábbi kiadása tudománytörténeti jelentőségű kiadás, amelyre az új kiadás jegyzetei a szükséges mértékben, a szakmai normáknak megfelelően hivatkoznak.”

A *Népdalgyűjtemény* kiadását ennek az egyeztetett felfogásnak jegyében készítjük el: ez igénybe veszi a következő ciklus időtartamát is.

Korompay János